

Anton FABIAN

HODNOTA VZŤAHOV

Všetci pedagogickí pracovníci - rodičia, učitelia, kňazi, katechéti a vychovávateľa -, ktorí majú na starosti evanjelizáciu, si uvedomujú, aké ťažké je motivovať im zverených pre náboženský život. Rozmýšľajú, ako prítlačným spôsobom ponúknuť vieru, tak, aby ona znamenala radosť v osobnom živote. Jednou z ciest je *objaviť hodnotu vzťahu*.

V tejto súvislosti sa možno oprieť o slová I. S. Turgeneva: "*Chudobný je ten, kto nemá peniaze. Chudobnejší je, kto nemá priateľa. No najchudobnejší je ten, kto nemá srdce*".¹ To znamená ten, kto nemá rád nikoho a nikto jeho. Nemá byť z čoho živý. Platí to aj opačne: bohatý je ten, kto má peniaze. Bohatší je ten, kto má priateľa. Ale najbohatší je ten, kto má srdce. Ten, kto vie mať rád, čiže je živý zo vzťahu.

Na túto skutočnosť mieri aj francúzsky mysliteľ a spisovateľ A. de Saint-Exupéry: "*Slepý je ten, kto si všíma človeka len v jeho skutkoch, kto si myslí, že sa človek prejavuje len v činnosti, alebo v hmatateľnej skúsenosti... Ten, kto ide na vojnu, je plný spomienok na svoju milovanú, aj keď sa jej nemôže dotknúť, ani ju vidieť alebo objat' v náručí. Možno ona na neho ani nemyslí - lebo v tú včasnú rannú hodinu, keď on vdychuje širokú púšť a cíti onú túžbu, ktorá ho tiahne - ona tam v diaľke na svojom lôžku je ako neprítomná, ako mŕtva, spí. A predsa nesie ten muž bremeno jej existencie, bremeno nehy, ktorá tu nie je, ktorá spí v zabudnutí seba samej, ako zrno v sýpke. Nesie bremeno vône, ktorú sám nevdychuje. Bremeno fontány, ktorú sám nepočuje, ktorá však šumí a tvorí srdce jeho domu... To podstatné, z čoho je človek živý, nepramení z vecí, ale zo spojiva, ktoré veci zväzuje*".²

A. de Saint-Exupéry vystihol skutočnosť, že ak je človek na púšti živý zo vzťahu k milovanej žene, dokáže prekonať všetky ťažkosti z nedostatku vody a jedla, aby sa vrátil domov. Má motiváciu, má pre čo žiť. Taký dôležitý je vzťah. A naopak: poznáme mnoho ľudí, ktorí majú všetky materiálne výhody, teda mali by byť šťastní, ale nie sú. Na ulici stretávame mladých ľudí so slúchadlami na ušiach, extravagantne oblečených, s prenosným telefónom v ruke, ktorým naoko nič nechýba. A predsa užívajú drogy, lebo sa snažia mať život zaujímavejší. Túžia po šťastí. A pretože luxusné veci šťastie neprinášajú, hľadajú čosi viac. To, čo im chýba, sú vzťahy, lebo človek je živý zo vzťahov.

ROZDELENIE VZŤAHOV

Vzťah je skutočnosť neviditeľná, nehmatateľná, nemerateľná. To však neznamená, že nejestvuje; iba nemá fyzikálne vlastnosti. A. de Saint-Exupéry tento fakt nepriamo roztvára nasledujúcim spôsobom:

"Keď človek kladie kameň ku kameňu, buduje tým ticho. Ale chrámové ticho sa z kameňov vyčítať nedalo. Viem, že láska je oživovaná silou ozdôb a šperkov. (Pritom z prsteňov a náušnic sa láska vyčítať nedá - pozn. A. F.). Viem, že človek, ktorý rozseká mŕtvolu a dá na váhu všetky kosti a vnútornosti, nemôže nič poznať. Lebo kosti a vnútornosti samy osebe nie sú na nič, tak ako atrament a hmota knihy. Cenu má iba múdrosť, ktorá je v knihe uložená. Múdrosť však nie je tej istej podstaty ako kniha".³

Tak ako múdrosť, aj vzťah je - ako sme uviedli - neviditeľná realita. Avšak to, čo je viditeľné, sú prejavy vzťahu: podané ruky, objatie, úsmev, nadšenie atď. Platí však aj opačná cesta, že postupnou realizáciou určitých prejavov možno si vzťah vypestovať.

Množina vzťahov je, prirodzene, veľmi bohatá. Pomenujme aspoň niektoré: 1. Synovstvo: vzťah detí k rodičom. - 2. Rodičovstvo: vzťah rodičov k deťom. - 3. Priateľstvo: vzťahy v rovesníckych skupinách v každom období života. - 4. Partnerstvo: prežívanie vzájomnej priateľskosti medzi mužom a ženou - manželstvo. - 5. Vzťah k práci, záľubám a veciam (šport, kultúra, umenie). - 6. Náboženský vzťah: viera.

Zakódovanie a realizácia prirodzených ľudských vzťahov v štruktúre správania sa človeka je jedným z predpokladov nadviazania vzťahov vyššieho typu. Tak ako možno mať rád rodičov, priateľa, hudbu, tak možno mať rád aj Boha. Potvrďuje to aj sv. Bazil Veľký, keď píše: „*Od nikoho sme sa nenaučili radosť sa zo svetla, ani túžiť po živote, milovať rodičov, či živiteľov. Takisto, alebo ešte menej, sa láska k Bohu nezakladá na vonkajšom poučení. Ale hneď ako začal jestvovať človek, bola doň vložená - ako semienko - určitá sila rozumu, ktorá má sama v sebe schopnosť a potrebu milovať. Keď sa tejto sily ujme škola Božích prikázaní, obyčajne ju pozorne rozvíja a múdro podporuje a privádza k dokonalosti*“⁴.

NÁBOŽENSKÁ VIERA AKO VZŤAH

Na pozadí realizácie ľudských vzťahov sa nad problematikou náboženskej viery ako vzťahu zamýšľa aj teológ J. Chalupa, ktorý svoje úvahy o viere začína analogickým obrazom, cez ktorý sa problém viery stáva zrejmejším, plastickejším:

Keby sme sa hociktorej ženy opýtali: "Čo znamená byť manželkou a matkou?" - pravdepodobne by sme dostali odpoveď: "Vychovávať deti, variť, šiť, upratovať, prať..." Je to pravda, ale to nie je všetko a rozhodne nie je to podstatné. Lebo byť manželkou v prvom rade znamená: mať rada svojho muža, vytvárať s ním spoločenstvo vzájomnej lásky a mať v sebe zameranie k rodine. Na podklade týchto vzťahov, čiže lásky, majú zmysel aj všetky povinnosti: varenie, upratovanie i pranie. Podobne je to s odpoveďou na otázku: čo znamená byť otcom.

Podobnú otázku položíme kresťanovi: "Čo znamená byť veriacim?" Niektorí by mohli odpovedať: "Byť veriacim znamená chodiť v nedeľu do kostola, dať pokrstiť deti, raz za čas ísť na spoveď a prijímanie, prípadne na birmovku a na sobáš!" Taký človek čosi o viere hovorí, ale rozhodne nie to podstatné. Lebo byť veriacim znamená: mať vzťah lásky k Bohu, mať ho rád. Keď jestvuje toto zameranie na Boha, potom sa radostne dajú splniť aj povinnosti, ktoré zo vzťahu vyplývajú. Výstižne o tom hovorí príslovie: pre milého - nič ťažkého."⁵

Ukazuje sa teda, že viera nie je len uznávanie tajomného Boha kdesi v neprístupnom svete, viera nie je len bázeň pred Sudcom, pred ktorým budeme zodpovední za svoj život, nie je len tušenie Absolútnej Inteligencie, ktorá riadi tento svet. Viera by sa dala definovať aj tak, že je to osobný vzťah lásky, osobné zameranie. Takéto pochopenie viery je radostnou a obohacujúcou skutočnosťou.

PODMIENKY PRE VZŤAH

Bytostné fungovanie vzťahov vyplýva už z filozofického definovania pojmu systému - ide o sústavu *usúvzťažnených* prvkov. Stabilitu systému teda garantujú pevné relácie medzi jeho prvkami, vyznačujúce sa nízkym stupňom entropie, neurčitosti, neusporiadanosti. Z povedaného vyplýva, že *dynamika* kvalitných vzťahov znamená pohyb k usporiadanosti, štruktúrovanosti, systematickosti, stálosti.⁶ Na tomto základe sa pokúsime vyčleniť štyri základné podmienky, pri ktorých splnení vzťah vznikne alebo zanikne, nadobúda sa alebo stráca.

1. MAŤ ČAS

Prvou podmienkou na vytvorenie vzťahu je *mať čas*. Vyjdeme z konkrétneho príkladu. A. de Saint-Exupéry v rozhovore malého princa s líškou o ruži hovorí: "*O mojej ruži by si obyčajný chodec myslel, že je podobná tisíckam iných. Ale ona jediná je dôležitá, pretože práve ju som polieval. Pretože som ju dával pod priklop. Pretože som ju chránil pred vetrom. Pretože som jej pozabíjal húsenice... Pretože práve ju som počúval, keď nariekala alebo sa pýšila, alebo niekedy dokonca mlčala. Pretože je to moja ruža.... A pre ten čas, ktorý som svojej ruži venoval, je tá moja ruža taká dôležitá!*"⁷ (podč. A. F.) Záhradník si teda vytvoril vzťah k ruži, lebo sa o ňu staral tým, že investoval svoj čas. Pre cudzieho človeka nič neznamená: môže ju obísť alebo aj bezbolestne pošliapať.

Pri kreovaní vzťahu možno teda hovoriť o určitom zacielení v človeku, vedomom, zámernom konaní. Ak chceme mať niečo alebo niekoho radi, musíme investovať svoj čas. Ružou je teda: šport, umenie i vysnívaný a vytypovaný partner. Ak sa mladí ľudia prechádzajú a spolu trávajú určité chvíle, potom platí zásada, že *zásluhou času*, ktorý si darovali, vzniká vzťah. Aj úprimná, zvnútornená láska sa naplňa kvalitou prežitého času.

Rovnako, ba ešte prehlbenejšie sa vytvára aj vzťah človeka k Bohu. Keď sa teda niekto rozhoduje ísť do kostola, uplatňuje zásadu, že vďaka času, ktorý strávi pre Boha a s Bohom, vzniká vzťah k nemu. Nie je možné mať rád Boha bez toho, aby človek nenaplnil hodnoty času rozvíjaním svojho duchovného života⁸.

2. ROZPRÁVANIE - MODLITBA

Druhá podmienka na získanie vzťahu je *rozprávať sa*. Ide o najdôležitejší prejav relácie človeka ku skutočnosti (v ktorom sa stvárnjuje poznávanie), ale aj človeka a človeka (tu sa realizuje dorozumievacia jazyková funkcia). Človek sa teda najčastejšie - aj v priemete svojho vnútra do „vonkajšieho“ prostredia - prejavuje rozprávaním, ktoré treba chápať v širokých súvislostiach jazykových a mimojazykových prvkov. Prechodom vyjadrovacích prostriedkov zvnútra navonok, ale aj naopak, vzniká „sebazjavenie“, „sebaodhalenie“, ale aj súčinnosť hovoriaceho so svojim komunikačným partnerom. Vzťah sa teda rodí v situácii, keď sa človek úprimne ponúkne vonkajšiemu svetu, keď sa vyjadrí náklonnosť a dôvera.

To je dôvod, prečo nás múdri rodičia už od detstva učili modliť sa. Lebo rozprávať sa v modlitbe s Bohom znamená: odkrývať mu svoj život, ďakovať mu a odprosovať ho. Boh k nám hovorí "udalosťami a slovami Písma"⁹ a my mu odpovedáme modlitbou. Niekedy vlastnými slovami, inokedy naučenými modlitbami, alebo rozjímaním alebo tichom.

Keby sme sa prestali rozprávať s Bohom v modlitbe, vzťah upadne. Je to ako medzi manželmi, ktorí majú "tichú" domácnosť. Ak je to stav krátkodobý, je riešiteľný. Ale ak je dlhodobý, všetko je mŕtve. Možno zostávajú žiť spolu pod jednou strechou, ale prestali bývať v srdci druhého.

Vymedzené podmienky vzniku vzťahu sa uplatňujú aj v náboženskom živote. Ľudia, ktorí sa "rozviedli" s Bohom, a teda sú ľahostajní vo viere, nenadobudli svoj stav náhodou. Prestali sa modliť, prestali investovať svoj čas, pretrhli komunikáciu, zrušili vzťah. Sú však zodpovední za nespĺnenie prvej aj druhej podmienky.

3. VÁŽIŤ SI DAR A OBETU

Tretia podmienka pre vznik vzťahu je *vážiť si dar a obetu*. Ak má niekto sviatok, pri-niesť kvetiny znamená vyslať signál, že si jubilanta vážime. Obdarovaný si v dare "prečíta", „rozlušti“, ako si ho iní vážia, a tak vzniká vzťah. Aj preto si snúbenci dávajú zlaté prstene. Dar je cesta k srdcu. Pre toho, kto dar vytvára a ponúka, je to obeta. Pre toho, kto obetu prijíma, je to dar. Každý tomuto gestu ako „predobrazu“ vytvárania či potvrdzovania vzťahu rozumie.

Keď vyjdeme z textu Písma, možno v týchto súvislostiach konštatovať, že zmysel starozákonných obetí spočíva v úsilí človeka prejavíť Bohu svoju náklonnosť, fakt, že si ho váži. Toto starozákonné posolstvo možno uplatniť aj v súčasnosti. Veriaci musí svoje presvedčenie zhmotniť, čím vzniká obetný dar.

4. BYŤ CHUDOBNÝ

Ďalšia podmienka na to, aby sme rozvinuli osobný vzťah k určitým skutočnostiam, je *byť chudobný*. Tento výraz tu nepoužívame v ekonomickom, ale existencionálnom a spirituálnom význame. Oprieme sa o Ježišovu výpoveď: „Blahoslavení chudobní v duchu...“ (Mt 5, 3) V gréckom origináli výraz *anavím* neoznačuje iba človeka, ktorý nemá peniaze, ale toho, kto má prázdnu náruč. Takého možno obdarovať. Ak je človek pred Bohom s prázdnyimi rukami, on ho môže naplniť.

Synonymom slova "chudoba" je "závislosť". Byť chudobný znamená: potrebovať čosi, byť závislý, byť odkázaný. Aj Pánu Ježišovi išlo o to, aby človek vo svojom zmýšľaní si uvedomoval závislosť od Boha, odkázanosť na neho.

Človek - v zmysle politickom a spoločenskom - nechce byť závislý. Existuje totiž zlá skúsenosť zo závislosti od druhého (napr. rozvádžajúci sa manželia, vzťah vojak a veliteľ), človek sa nerád druhýkrát vydáva do rúk iného. V ľudských podmienkach je to zložitý. Bez závislosti od druhého sa žiť nedá a v nej sa žije ťažko. Ale vo vzťahu s Bohom je závislosť radostná, lebo Boh nevie byť iný než milujúci.

Pôsobivý príklad na onú závislosť uvádza indický mudrc Attara de Neishapur (cit. podľa A. Mella, 1994):¹⁰

*Milujúci zaklopal na dvere svojej milovanej. „Kto je tam?“ spýtala sa ona zvnútra.
„To som ja“, povedal milujúci.
„V takom prípade si chod! V tomto dome sa nezmestíme: ty i ja!“*

Odmietnutý odišiel na púšť, kde veľa mesiacov strávil v meditáciách, uvažujúc nad slovami milovanej. Napokon sa vrátil a znova zaklopal na dvere. „Kto je tam?“

„Tu si ty!“ A dvere sa hneď otvorili.

Pri stvárňovaní vzťahu sa rozhodujúcim fenoménom stáva fakt potreby partnera. Naplnenie nenájde nikto sám v sebe. Nikto nie je schopný urobiť sa sám zo seba a v sebe šťastným. Ani na poslednom súde nebude mať cenu ten, kto by sa chcel predstaviť menom, kariérou a bohatstvom, ale ten, kto Bohu na otázku *Kto je tam?* bude môcť povedať: *Tu si Ty!*

ZÁVER

V našich poznámkach sme predovšetkým zdôraznili skutočnosť, že na sebarealizáciu človeka - v najplnšom kvalitatívnom vyznení - sú nevyhnutné hodnotné vzťahy, a to v relácii človek - človek, ako aj človek - Boh.

D. Hammarskjöld, predseda OSN v 60. rokoch výstižne konštatoval: „Rozhodovanie vedie cez konanie“¹¹. Dá sa teda povedať, že k nejakému presvedčeniu (aj k viere) sa dá prísť cez skúsenosť aktivity. Ak v mnohých iných oblastiach života prichádzame cez skúsenosť k teórii, tým viac to platí v náboženskej oblasti. Pre náboženské presvedčenie je teda dôležité ísť každodenne cestou skutkov.

Poznámky

- ¹ BREZINA, J.: *Perly ducha*. Trnava, Tranoscius 1947, s. 199.
- ² SAINT-EXUPÉRY, A. de: *Cittadela*. Praha, Vyšehrad 1975, s. 47-48, 52 (orig. Paríž, Gallimard 1958).
- ³ SAINT-EXUPÉRY, A. de: Cit. dielo, s. 23.
- ⁴ BAZIL VELKÝ: *Z rozšírených rehoľných pravidiel sv. biskupa...* In: Liturgia hodín. III. Roma, Typis polyglottis Vaticanis 1990, s. 18.
- ⁵ Porov. CHALUPA, J.: *Krstná náuka*. Podolíneč 1976 [rukopis].
- ⁶ Porov. podrobnejšie SABOL, J.: Teória informácie a estetický komunikát. *Realita*, 1, 1969, č. 3, s. 40-44, č. 4, s. 23-27.
- ⁷ SAINT-EXUPÉRY, A. de: *Malý princ*. Praha, Albatros 1972, s. 79 (orig. Paríž, Gallimard 1946).
- ⁸ CHALUPA, J.: *Homílie B*. Dolný Smokovec 1979, s. 36 [rukopis].
- ⁹ DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Dei Verbum*, 2.
- ¹⁰ MELLO, A.: *Spev viáka*. Nitra, Kňazský seminár sv. Gorazda 1994, s. 87.
- ¹¹ HAMMARSKJÖLD, D.: *Znamená na ceste*. Slov. preklad Peter Galan. Ružomberok - Biely Potok 1970 [rukopis].